

HUDUDLAR VA IQTISODIYOT TARMOQLARDA INNOVATSION G'OYALAR BANKINI JORIY QILISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI TAKOMILLASHTIRISH

*Maxamadiyev Mexroj Mardon o'g'li
O'zbekiston jaxon tillar universiteti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada hududlar va iqtisodiyot tarmoqlarida innovatsion g'oyalar bankini joriy qilishning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Innovatsion g'oyalar banki hududiy va tarmoq darajasida ilmiy-texnik ishlanmalarni yig'ish, saralash va amaliyotga joriy etishda muhim vosita hisoblanadi. Maqolada raqamli texnologiyalar asosida g'oyalar bankini boshqarish, resurslardan oqilona foydalanish hamda investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion g'oyalar banki, iqtisodiy samaradorlik, hududiy rivojlanish, iqtisodiyot tarmoqlari, raqamli texnologiyalar, investitsiya, innovatsion faoliyat, boshqaruv tizimi, samaradorlik ko'rsatkichlari, modernizatsiya.

Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion faoliyatni rivojlantirish har bir hudud va iqtisodiyot tarmog'ining raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda ilmiy-texnik ishlanmalarni samarali boshqarish, ularni tizimlashtirish hamda amaliyotga joriy etish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Shu nuqtai nazardan, innovatsion g'oyalar bankini shakllantirish va uni hududlar hamda iqtisodiyot tarmoqlarida keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsion g'oyalar banki — bu ilg'or g'oyalar, ilmiy ishlanmalar va texnologik yechimlarni jamlash, saqlash va ulardan samarali foydalanishni ta'minlovchi tizimdir. Uni samarali tashkil etish orqali mavjud resurslardan oqilona foydalanish, yangi ish o'rinlari yaratish, investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni ta'minlash imkoniyati kengayadi. Mazkur ishda hududlar va iqtisodiyot tarmoqlarida innovatsion g'oyalar bankini joriy qilishning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilinadi hamda ushbu tizimni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari yoritib beriladi. [1]

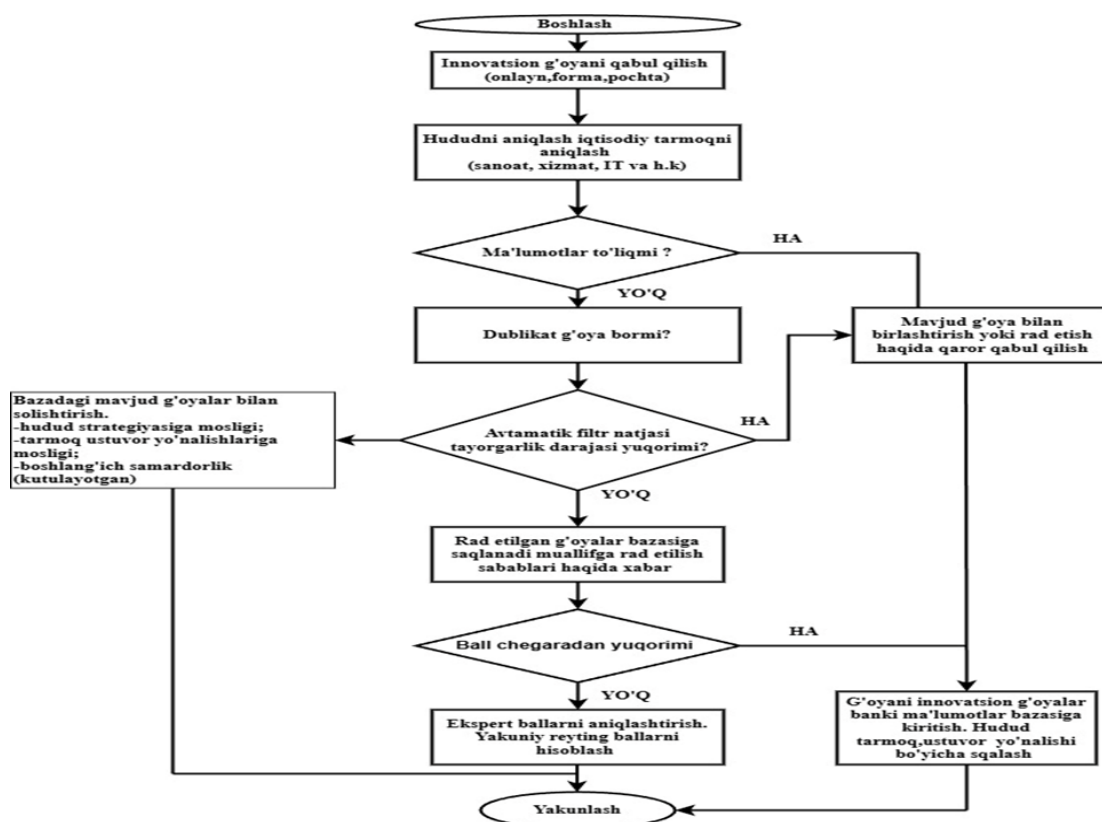
Elektron platforma arizalarni qabul qilib, avtomatik shablon va formal tekshiruvni (to'liqlik, huquqiy holat, xavfsizlik cheklovlari) o'tkazadi va keyin baholash va saralash bosqichiga yo'naltiradi. Baholash - ikki bosqichli: dastlabki avtomatik skoring (yangilik darajasi, iqtisodiy samaradorlik, texnik amalga oshirilish, kengayish imkoniyati, ijtimoiy/atrof-muhit ta'siri kabi mezonlar asosida) va keyin ekspert bahosi (hududiy va sektoral ekspertlar, akademiklar va sanoat vakillari ishtirokida) amalga oshiriladi; baholash natijalariga qarab qaror qabul qilinadi - agar g'oya mezonlarga javob bermasa, tizim Qayta aloqa mexanizmini ishga soladi: muallifga ekspert tavsiyalari va takomillashtirish ko'rsatmalari yuboriladi, kerak bo'lsa treninglar yoki mentorlik taqdim etiladi va muallif loyihasini qayta topshirish huquqiga ega bo'ladi. [2]

Agar baholash ijobiy bo'lsa (HA), loyiha moliyalashtirish manbalariga yo'naltiriladi; bu yerda hududiy budjetlar, milliy grantlar, bank kreditlari, xususiylar yoki xalqaro donorlar kabi instrumentlar bilan moslash amalga oshiriladi, platforma investor-loyiha matching algoritmi orqali mos investorlarni taklif qiladi va moliyaviy shartlar, shartnoma va zarur NDA/huquqiy hujjatlar rasmiylashtiriladi. Moliyalashtirishdan so'ng loyiha monitoring va amalga oshirish jarayoniga o'tadi: ushbu bosqichda loyiha KP'lari (milestonelar, byudjet ijrosi, texnik test natijalari, ijtimoiy ta'sir indeksi) bo'yicha muntazam reporting talab etiladi, platforma real-time dashboard orqali progressni aks ettiradi, hududiy komissiyalar va tarmoq ekspertlari muammolar yuzaga kelganda tezkor aralashadi va zarur qo'llab-quvvatlash (qo'shimcha moliyalashtirish,

texnik yordam, regulyatoriy maslahat) ko'rsatiladi.

Jarayon yakunida loyiha muvaffaqiyatli bajarilganda natijalar bazaga kiritilib, muvaffaqiyatli misollar va o'rgangan saboqlar Milliy markazga hamda hududiy strategiyalarga feed-back shaklida uzatiladi; agar loyiha kutgan natijaga erisha olmasa, arxiv, qayta ko'rib chiqish yoki alternativ yo'llar (taklifni boshqa tarmoqqa moslashtirish, boshqa moliyalashtirish manbalariga yo'naltirish) ko'rib chiqiladi. Butun algoritm aylanma (loop) tarzida ishlaydi: yangi g'oyalar doimiy qabul qilinadi va tizim doimiy yangilanib, shaffoflikni ta'minlash uchun audit loglar, vaqt tamg'alari va rollarga asoslangan kirish nazorati orqali nazorat qilinadi.[3]

Bunday yondashuv hududlararo va tarmoqlararo moslashuvchanlikni oshiradi, g'oyalarni tezkor tekshirish va tijoratlashtirish imkonini beradi, shuningdek, innovatsion siyosatni real vaqt ma'lumotlar asosida shakllantirish va resurslarni samarali taqsimlashga xizmat qiladi. 1-rasmda hududlar va iqtisodiyot tarmoqlarda innovatsion g'oyalar bankini joriy qilish algoritmining blok-sxemasi keltirilgan. Ushbu blok sxemada innovatsion g'oyalarni ko'rib chiqish jarayoni g'oyaning onlayn forma, elektron pochta yoki boshqa platformalar orqali qabul qilinishi bilan boshlanadi. G'oya tizimga tushishi bilan unga identifikatsiya raqami berilib, u dastlabki ro'yxatga olinadi. Jarayonning navbatdagi bosqichi g'oyaning qaysi hududga va qaysi iqtisodiy tarmoqqa tegishli ekanligini aniqlashdan iborat bo'lib, bu tarmoq sifatida sanoat, xizmat ko'rsatish sohasi, IT, qishloq xo'jaligi yoki boshqa yo'nalishlar bo'lishi mumkin.

1-rasm. Hududlar va iqtisodiyot tarmoqlarda innovatsion g'oyalar bankini joriy qilish algoritmining blok-sxemasi .

Ushbu tasnif g'oyani to'g'ri mutaxassislar tomonidan baholanishi va tegishli strategik yo'nalishlarga mos holda ko'rib chiqilishini ta'minlaydi. Shundan so'ng tizim g'oya bo'yicha taqdim etilgan ma'lumotlarning to'liq yoki to'liq emasligini tekshiradi. Ya'ni, muallifning ism-familiyasi, aloqa ma'lumotlari, g'oya tavsifi, uning maqsadi va qo'llanish sohasi haqidagi

ma'lumotlar yetarlimi, degan savolga javob olinadi. Agar bu ma'lumotlar yetarli bo'lmasa, jarayon g'oyaning takrorlanuvchi versiyasi mavjud-mavjud emasligini tekshirish bosqichiga o'tadi. Tizim g'oyani avvalgi kiritilgan g'oyalar bazasi bilan taqqoslab, u bilan aynan yoki juda o'xshash bo'lgan variantlar mavjudligini aniqlaydi. Takrorlangan g'oya topilsa, kerak bo'lsa mavjud g'oya bilan birlashtirish yoki butunlay rad etish haqida qaror qabul qilinadi. Agar g'oya dublikat bo'lmasa, u kengaytirilgan avtomatik tahlil bosqichiga o'tadi. Bu yerda g'oya hududlarning strategik rivojlanish yo'nalishlariga qanchalik mosligi, tanlangan tarmoqning ustuvor yo'nalishlariga qanchalik to'g'ri kelishi, shuningdek, uning kutilayotgan boshlang'ich iqtisodiy samaradorligi bo'yicha tahlil qilinadi. Bunda tizim g'oyaga dastlabki reyting ballarini beradi. Avtomatik filtr natijasi yetarli bo'lmasa, g'oya rad etiladi va muallifga rad etish sabablari asosli tarzda yetkaziladi. Agar avtomatik filtrdan o'tgan bo'lsa, g'oya ball chegarasi bo'yicha tekshiriladi. Bu chegaradan o'tgan g'oyalar qo'shimcha ekspert bahosiga ehtiyoj sezmaydi va to'g'ridan-to'g'ri bazaga kiritilishi mumkin. Agar g'oya bu chegaraga yetmasa, u maxsus ekspertlar guruhiga yuboriladi. Ekspertlar g'oyani texnik nuqtai nazardan asoslanganligi, iqtisodiy jihatdan samaradorligi, innovatsionligi, raqobatbardoshligi va amaliyotga joriy etish imkoniyatlari bo'yicha batafsil baholaydi. Ularning baholashidan so'ng g'oyaning yakuniy reyting ballari hisoblanadi. Agar ekspertlar tomonidan berilgan baho ijobiy bo'lsa, g'oya innovatsion g'oyalar bankiga kiritiladi. Innovatsion g'oyalar bankiga kiritilgan g'oyalar keyingi bosqichda monitoring va rivojlantirish jarayoniga o'tkaziladi. Ushbu bosqichda har bir g'oya uchun alohida identifikatsiya raqami shakllantiriladi hamda uning muallifi, yo'nalishi, baholash natijalari va tavsiya etilgan amalga oshirish mexanizmlari yagona ma'lumotlar bazasida saqlanadi. Bu esa g'oyalarning keyingi hayotiy siklini kuzatish, ularning rivojlanish dinamikasini tahlil qilish va amaliy natijalarini baholash imkonini beradi.

Tizim innovatsion g'oyalarni faqat saqlab qolish bilan cheklanmaydi, balki ularni amaliy loyihalarga aylantirish jarayonini ham qo'llab-quvvatlaydi. Buning uchun g'oyalar ustuvorlik darajasiga qarab turli toifalarga ajratiladi. Yuqori reytingga ega bo'lgan va hududiy rivojlanish strategiyalariga mos keladigan g'oyalar investitsiya jalb qilish, grant dasturlariga tavsiya etish yoki tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikda pilot loyiha sifatida amalga oshirish uchun tavsiya qilinadi. Natijada innovatsion takliflar qog'ozdagi tashabbus bo'lib qolmay, real iqtisodiy va ijtimoiy natijalarga olib keluvchi loyihalarga aylanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

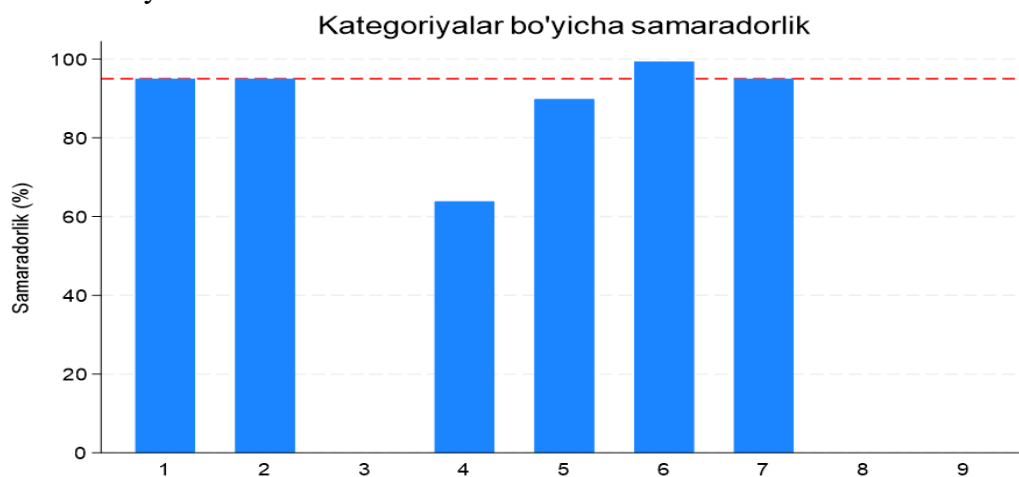
Shuningdek, tizimda muntazam ravishda qayta baholash mexanizmi ham nazarda tutiladi. Dastlab rad etilgan yoki past ball olgan g'oyalar muallif tomonidan takomillashtirilgandan so'ng qayta topshirilishi mumkin. Bunda tizim avvalgi baholash natijalarini saqlab qoladi va yangi versiya bilan taqqoslash imkoniyatini yaratadi. Bu yondashuv mualliflarni o'z g'oyalarini yanada puxta ishlab chiqishga rag'batlantiradi hamda innovatsion takliflarning umumiy sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Ma'lumotlar bazasida to'plangan g'oyalar asosida tizim analitik hisobotlar ham shakllantiradi. Ushbu hisobotlar orqali qaysi hududlarda innovatsion faollik yuqoriligi, qaysi tarmoqlarda eng ko'p takliflar kelib tushayotgani, g'oyalarning muvaffaqiyatli amalga oshirish ko'rsatkichlari va investitsiyaviy jozibadorligi tahlil qilinadi. Olingan statistik ma'lumotlar davlat organlari, investorlar, ilmiy muassasalar va tadbirkorlik subyektlari uchun muhim qarorlar qabul qilishda axborot manbai sifatida xizmat qilishi mumkin.

Bunday ko'p bosqichli saralash va baholash mexanizmining joriy etilishi innovatsion g'oyalarni tanlash jarayonining shaffofligi, obyektivligi va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Avtomatlashtirilgan tahlil vositalari katta hajmdagi takliflarni qisqa vaqt ichida saralash

imkonini bersa, ekspert baholash bosqichi murakkab va istiqbolli g'oyalarni chuqur tahlil qilishni ta'minlaydi. Natijada innovatsion g'oyalar bankiga faqat texnik, iqtisodiy va amaliy jihatdan istiqbolli bo'lgan takliflar kiritiladi. Bu esa innovatsion ekotizimni rivojlantirish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish va hududlarning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi samarali mexanizmni shakllantiradi.

Ma'lumotlar bazasiga kiritilgan g'oya hudud, tarmoq, ustuvor yo'nalish kabi teglar bilan belgilab saqlanadi, bu esa uning keyinchalik qayta ishlanishi yoki amaliy loyihalarda qo'llanishini osonlashtiradi. G'oya rad etilgan taqdirda ham jarayon yakunlanadi va barcha bosqichlar natijalari tizimda qayd etib boriladi. Shu tarzda innovatsion g'oyalarni qayta ishlash jarayoni adolatli, izchil va shaffof holda yakunlanadi.

2-rasm. Samaradorlik tahliliy natisja sxemasi.

Ustunli grafik 9 ta kategoriya bo'yicha bajarilish foizini ko'rsatadi. Qizil punktir gorizontall chiziq 95% maqsad darajasini bildiradi. Kategoriya 1, 2, 6 va 7 eng yuqori samaradorlikka ega - ularning bajarilish foizi 95-100% oralig'ida yoki undan sal yuqori. Bu kategoriyalar qizil chiziq darajasida yoki ustida. Kategoriya 5 taxminan 90% bajarilgan - bu qoniqarli, ammo maqsaddan biroz past. Kategoriya 4 eng kam samaradorlikka ega - bajarilish foizi atigi 64%, bu maqsaddan 31 foiz punktga past. Bu jiddiy muammo bo'lgan kategoriya. Kategoriya 3, 8 va 9 uchun ustunlar yo'q yoki deyarli ko'rinmaydi, bu kategoriyalar faoliyat qilmagan yoki ma'lumot mavjud emasligini bildiradi. Byudjet rejasi va ijrosi bo'yicha o'tkazilgan keng qamrovli statistik va ekonometrik tahlil quyidagi asosiy xulosalarga olib keldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktabrdagi PF-6079-sonli "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. <http://www.lex.uz>
3. Nureev R.M., Karapayev O.V. Innovatsion g'oyalar bankini shakllantirish va raqamli axborotdan foydalanish. – Moskva: Ekonomika, 2020.
4. Ma'rufov A.M. Ma'lumotlar bazalari va axborot tizimlari. — T.: Fan va Texnologiya, 2019.
5. Yusupov R.M. Zamonaviy ma'lumotlar bazalari. — Toshkent: INNOVATSION TA'LIM, 2022.
6. European Commission. Technology Readiness Level (TRL) Guidance. URL: <https://ec.europa.eu>
7. OECD. Science, Technology and Innovation Outlook 2023. — Paris: OECD Publishing, 2023.